

Catechismus van Luther

Voorwoord van dr. Martin Luther

Martin Luther aan alle getrouwe en vrome herders en leraars. Genade, barmhertigheid en vrede in onze Heer Jezus Christus.

De treurige, ellendige nood, die ik onlangs als kerkvisitator heb leren kennen, heeft mij gedwongen en gedrongen tot het opstellen van deze catechismus of onderwijzing in de christelijke leer in beknopte, simpele en eenvoudige vorm. Ach, lieve God, hoeveel ellende heb ik toen gezien. De gewone man, vooral in de dorpen, weet volstrekt niets van de christelijke leer en helaas zijn veel geestelijken zo goed als geheel ongeschikt en onbekwaam voor het onderwijs. En toch moeten ze allen christenen heten, zijn ze gedoopt en ontvangen ze het heilig sacrament, hoewel ze noch het Onze Vader, noch het Geloof, noch de Tien Geboden kennen en voortleven als stom vee en als domme varkens. Maar wel hebben zij, nu het Evangelie gekomen is, heel goed geleerd van alle vrijheid meesterlijk misbruik te maken. O, jullie bisschoppen, hoe willen jullie voor Christus verantwoorden, dat jullie het volk zo schandelijk hebben laten lopen en jullie ambt geen moment hebben behartigd? Als het ongeluk jullie maar niet inhaalt. Jullie verbieden het gebruik van één gestalte³ en dringen aan op het houden van jullie menselijke wetten, maar jullie vragen er ondertussen niet naar, of men het Onze Vader, het Geloof,⁴ de Tien Geboden of welk woord van God ook maar kent. Voor eeuwig ach en wee over jullie hoofd!

Daarom bid ik om Gods wil jullie allen, mijn beste heren en broeders, die herders of leraars zijn, om jullie ambt ter harte te nemen, jullie te ontfermen over het volk, dat aan jullie zorg is toevertrouwd, en ons te helpen het volk, en vooral de jeugd, de catechismus bij te brengen en wie het zelf niet beter kan, laat die deze tekst en uitleg vóór zich nemen en die aan het volk van woord tot woord voorzeggen, namelijk als volgt.

In de eerste plaats moet de leraar er vooral voor oppassen geen verschillende tekst en uitleg van de Tien Geboden, het Onze Vader, het Geloof, de sacramenten enzo voort te gebruiken, maar dat hij één en dezelfde tekst neemt en daar dan bij blijft en zich steeds, jaar in jaar uit, daaraan houdt. Want het jonge en eenvoudige volk moet men met één vaste tekst en uitleg onderwijzen. Als men vandaag zo en een

3 Bedoeld is de avondmaalsbeker die alleen aan de priesters was voorbehouden.

4 Dat is de uiteenzetting van het christelijk geloof in de Apostolische Geloofsbelijdenis.

jaar later weer anders onderwijst, alsof het voor verbetering vatbaar is, worden ze heel gemakkelijk in de war gebracht. En daarmee gaan alle moeite en arbeid verloren. Dat hebben onze gewaardeerde kerkvaders ook goed ingezien, want zij hebben het Onze Vader, het Geloof, de Tien Geboden steeds in dezelfde vorm gebruikt. Daarom moeten wij ook aan het jonge, eenvoudige volk deze hoofdstukken leren, zonder een lettergreep te veranderen of zonder het hun het ene jaar anders dan in het andere voor te houden en voor te zeggen. Daarom: kies welke vorm je wilt, maar houd je daar altijd aan. Wanneer je echter voor geleerde en verstandige mensen preekt, dan mag je hun je geleerdheid laten zien en het rond deze onderwerpen zo bont maken en meesterlijk van zoveel kanten belichten, als je maar kunt. Maar houd je bij de jongelui aan één bepaalde, altijd gelijke vorm en wijze en leer hun eerst de hoofdzaken, namelijk de Tien Geboden, het Geloof, het Onze Vader enzovoort. Volg de tekst woord voor woord, zodat ze het ook kunnen nazeggen en van buiten leren.

Hun echter, die niet willen leren, moet je zeggen dat ze Christus verloochenen en geen christenen zijn. Zij mogen ook niet tot het sacrament worden toegelaten, geen kind ten doop houden en ook geen deel van de christelijke vrijheid gebruiken, maar ze moeten gewoon maar weer naar de paus en zijn rechters, ja, naar de duivel zelf verwezen worden. Bovendien moeten hun ouders en bazen eten en drinken aan hen onthouden, en hen erop wijzen dat de vorst zulk onbehouden volk uit het land wil jagen enzovoort.

Want, hoewel men niemand tot het geloof dwingen kan noch mag, moet men toch de massa ertoe aanzetten en drijven, opdat zij weten wat goed en verkeerd is onder hen bij wie zij willen wonen, in hun onderhoud voorzien en leven. Want wie in een stad wil wonen, moet het stadsrecht kennen waarvan hij gebruik wil maken en zich eraan houden, of hij nu – wat God geve – gelooft of dat hij in zijn hart een schurk of een boef is.

In de tweede plaats: wanneer zij eenmaal de tekst goed kennen, leer hun die dan daarna ook begrijpen, zodat zij weten wat ermee bedoeld wordt, neem dan weer dit boekje of een andere korte uitleg, welke je maar wilt, maar blijf er dan bij en verander er geen lettergreep aan, zoals al met betrekking tot de tekst boven is opgemerkt. En neem er de tijd voor. Want het is niet nodig, dat je alle hoofdstukken in een keer behandelt, maar doe het stuk voor stuk. Wanneer zij eerst het eerste gebod goed begrijpen, ga dan over naar het tweede, en zo verder. Anders worden ze zo overstelpt, dat ze er niet één goed onthouden.

In de derde plaats: als je hun nu zo'n kleine catechismus geleerd hebt, neem dan vervolgens een grotere catechismus ter hand en geef hun een rijker en breder

inzicht. Geef bij elk gebod, elke bede en elk hoofdstuk uitvoerig uitleg over de verschillende effecten, het nut, het voordeel, het gevaar en de schade, zoals die uitgebreid te vinden zijn in de vele boeken die daarover zijn geschreven. En leg in het bijzonder nadruk op juist dat gebod en dat onderwerp, waaraan het bij jouw volk het meest schort. Bijvoorbeeld het zevende gebod over diefstal moet je bij handwerkers en kooplui, maar ook bij boeren en bedienden naarstig behandelen, want bij zulke mensen is allerlei oneerlijkheid en dieverij groot. Evenzo moet je het vierde gebod aan de orde stellen bij kinderen en de gewone man, opdat zij rustig, getrouw, gehoorzaam en vredelievend zijn. Daarbij moet je steeds aan de hand van veel voorbeelden uit de Schrift laten zien hoe God zulke mensen gestraft of gezegend heeft.

Spoor op dit punt vooral ook de overheid en de ouders aan, dat ze goed regeren en de kinderen naar school sturen. Wijs erop dat zij verplicht zijn om dit te doen en wat voor vervloekte zonde zij begaan als ze het nalaten. Want zij ondermijnen en verwoesten daardoor zowel het rijk van God als dat van de wereld en zijn de ergste vijanden van zowel God als van de mensen. Onderstreep nog eens wat voor een vreselijke schade zij aanrichten, als zij niet helpen kinderen op te leiden tot herders, leraars, beamtten enzovoort en dat God hen daarvoor verschrikkelijk zal straffen. Want het is noodzakelijk om daarover hier en nu te prediken. Het is niet te zeggen hoe zwaar ouders en overheid hierin zondigen. De duivel heeft ook hiermee iets gruwelijks in de zin.

Ten slotte. Omdat het thans met de tirannie van de paus gedaan is, willen de mensen het sacrament niet meer ontvangen en verachten het.⁵ Het is echter nodig hen daartoe aan te sporen, maar dan wel op zo'n manier, dat wij niemand tot het geloof of tot deelneming aan het sacrament dwingen en er ook geen wet, geen tijd of plaats voor vaststellen. Wij moeten echter zo prediken, dat zij zonder onze wet zichzelf er toe aanzetten en ons als herders en leraars er zelfs toe dwingen het sacrament te bedienen. Je kunt dit doen door te zeggen: wie het sacrament niet ten minste een keer of vier per jaar ontvangt of begeert, loopt gevaar het sacrament te verachten en geen christen te zijn, evenmin als hij een christen is, die het Evangelie niet gelooft of er geen gehoor aan geeft. Want Christus heeft niet gezegd: 'Laat of veracht dit', maar: *Doet dit, telkens wanneer gij [hieruit] drinkt* [1 Kor. 11:25] enzovoort. Hij wil het werkelijk gedaan en volstrekt niet nagelaten of veracht hebben. 'Doet dit',⁶ zegt Hij.

⁵ Met het sacrament is het avondmaal bedoeld.

⁶ Zowel in de Kleine als in de Grote Catechismus worden bepaalde zaken onderstreept door deze in hoofdletters te schrijven. De extra accenten die Luther in de avondmaalsleer wil aanbrengen met woorden als 'DOET' en 'VOOR U' worden hier gecursiveerd weergegeven. Indien hoofdletters worden gebruikt ter aanduiding van God (bijv. HEER) wordt hier alleen de eerste letter in kapitaal gedrukt.

Als iemand het sacrament niet hoogacht, is dit een teken dat hij geen zonde, geen vlees, geen duivel, geen wereld, geen dood, geen gevaar, geen hel heeft. Dat wil zeggen dat hij daar niets van gelooft, hoewel hij er wel tot over de oren in zit en daarom dubbelop bij de duivel hoort. Aan de andere kant heeft hij ook geen behoefte aan genade, leven, paradijs, hemelrijk, Christus, God of enig goeds. Want als hij zou geloven zoveel kwaads in zich en zoveel goeds nodig te hebben, zou hij het sacrament, waarin zoveel hulp tegen het kwaad en zoveel goeds gegeven wordt, niet zo veronachtzamen. Men zou hem ook niet met een gebod tot het sacrament hoeven te dwingen, maar hij zou zelf hard komen aanlopen, zichzelf er toe dwingen en er bij jou op aandringen hem het sacrament te geven.

Daarom mag je er geen wet van maken, zoals de paus. Meet alleen maar het voor- en nadeel, de noodzakelijkheid en het nut, het gevaar en het heil die in dit sacrament zijn gelegen, breed uit, dan zullen de mensen vanzelf wel komen zonder dat je hen dwingt. Komen zij echter niet, laat ze maar gaan en zeg maar dat wie zijn eigen grote nood en Gods genadige hulp niet onderkent en ervaart, aan de duivel toebehoort. Wanneer je hen echter niet aanspoort of er weer een wet en vergif van maakt, dan is het jouw schuld als zij het sacrament verachten. Ze kunnen toch niet anders dan traag zijn, als jij slaapt en zwijgt? Daarom, herder en leraar, let op. Ons ambt is thans iets anders dan het onder de paus was; het is nu ernstig en heilzaam geworden. Daarom brengt het nu veel meer moeite en werk, gevaar en aanvechting, maar weinig beloning en dank in de wereld met zich mee. Maar Christus wil zelf ons loon zijn, indien wij getrouw ons werk doen. Daartoe helpe ons de Vader van alle genade, aan wie lof en dank zij in eeuwigheid door Christus, onze Heer. Amen.

Hoofdstuk I. *De Tien Geboden*⁷

Ik ben de Heer, uw God.

HET EERSTE GEBOD

Gij zult geen andere goden hebben.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God boven alle dingen vrezen, liefhebben en vertrouwen.

⁷ Luther citeert de Tien Geboden niet letterlijk naar Ex. 20. of Deut. 5. Vanwege het gebruik voor meerdere doeleinden is het opschrift bij verschillende onderdelen: 'zoals een huisvader aan zijn huisgezin in alle eenvoud moet voorhouden', hier in de vertaling achterwege gebleven.

HET TWEEDE GEBOD

Gij zult de naam van de Heer, uw God, niet misbruiken, want de Heer zal niet onschuldig houden wie zijn naam ijdel gebruikt.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij zijn naam niet gebruiken in vloeken, eden, tovenarij, leugen of bedrog, maar Hem in elke nood aanroepen, bidden, loven en danken.

HET DERDE GEBOD

Gij zult de rustdag heiligen.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij de prediking en zijn Woord niet verachten, maar dit heilig houden, gaarne horen en leren.

HET VIERDE GEBOD

Gij zult uw vader en uw moeder eren.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij onze ouders en heren niet verachten of vertoornen, maar hen in ere houden, dienen, gehoorzamen, liefhebben en waarderen.

HET VIJFDE GEBOD

Gij zult niet doden.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij onze naaste aan zijn lichaam geen schade noch leed doen, maar hem bijstaan en helpen in alle lichamelijke noden.

HET ZESDE GEBOD

Gij zult niet echtbreken.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij zuiver en ingetogen leven in woorden en daden en dat ieder zijn echtgenoot liefheeft en in ere houdt.

HET ZEVENDE GEBOD

Gij zult niet stelen.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij onze naaste zijn geld of goed niet ontnemen, noch dit door vervalste waar of bedrieglijke handel ons

toe-eigenen, maar hem helpen zijn goed en broodwinning te verbeteren en te bewaren.

HET ACHTSTE GEBOD

Gij zult geen vals getuigenis spreken tegen uw naaste.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij onze naaste niet belasteren, ver raden, kwaad van hem spreken of hem een slechte naam bezorgen, maar hem verontschuldigen, goed van hem spreken en alles ten beste keren.

HET NEGENDE GEBOD

Gij zult niet begeren het huis van uw naaste.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij niet met list trachten het erfgoed of huis van onze naaste te krijgen en het onder een schijn van recht in ons bezit te brengen, maar hem bijstaan en helpen om het te behouden.

HET TIENDE GEBOD

Gij zult niet begeren de vrouw van uw naaste, noch zijn dienstknecht, dienstmaagd, vee of iets dat het zijne is.

Wat is dat? Antwoord:

Wij moeten God vrezen en liefhebben, dat wij de vrouw, de huisgenoten of het vee van onze naaste niet weglokken, aan hem onttrekken of hem afhandig maken, maar hen aansporen om te blijven en te doen wat zij behoren te doen.

Wat zegt God nu van al deze geboden? Antwoord:

Hij spreekt aldus:

Ik, de Heer uw God, ben een jaloers God, die de ongerechtigheid der vaders bezoekt aan de kinderen tot in het derde en vierde geslacht van hen die Mij haten. Maar aan hen die Mij liefhebben en mijn geboden onderhouden, doe Ik barmhartigheid tot in duizend geslachten.

Wat is dat? Antwoord:

God dreigt allen te straffen, die deze geboden overtreden. Daarom moeten wij zijn toorn vrezen en niet tegen deze geboden handelen. Hij belooft echter genade en alle goeds aan allen, die deze geboden houden. Daarom moeten wij Hem ook liefhebben en vertrouwen en gaarne doen naar zijn geboden.

Hoofdstuk II. *Het Geloof*

Het eerste artikel

VAN DE SCHEPPING

Ik geloof in God, de almachtige Vader, Schepper van hemel en aarde.

Wat is dat? Antwoord:

Ik geloof, dat God mij met alle schepselen heeft geschapen, mij lichaam en ziel, ogen, oren en alle leden, verstand en alle zintuigen gegeven heeft en voortdurend onderhoudt; bovendien kleding en schoeisel, eten en drinken, huis en hof, vrouw en kind, akker, vee en alle goederen schenkt; mij met al wat nodig is voor lichaam en leven rijkelijk en dagelijks verzorgt; mij tegen alle gevaar beschermt en voor alle kwaad behoedt en bewaart; en dat alles uit louter vaderlijke, goddelijke goedheid en barmhartigheid, zonder dat ik het verdiend heb of waardig ben. Voor dit alles moet ik Hem danken en loven, dienen en gehoorzaam zijn. Dat is zeker waar.

Het tweede artikel

VAN DE VERLOSSING

Ik geloof in Jezus Christus, zijn enige Zoon, onze Heer, die ontvangen is van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria, die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle, ten derden dage opgestaan van de doden, opgevaren ten hemel, zittend ter rechterhand van God, de almachtige Vader, vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden.

Wat is dat? Antwoord:

Ik geloof, dat Jezus Christus, waarachtig God, van de Vader in eeuwigheid geboren en ook waarachtig mens, uit de maagd Maria geboren, mijn Heer is, die mij, verloren en veroordeeld mens, heeft verlost, verworven en bevrijd van alle zonden, de dood en de macht van de duivel, niet met goud of zilver, maar met zijn heilig, kostbaar bloed en met zijn onschuldig lijden en sterven, opdat ik zijn eigendom ben en in zijn rijk onder Hem zal leven en Hem dienen in eeuwige gerechtigheid, onschuld en zaligheid, gelijk Hij opgestaan is uit de dood, leeft en regeert in eeuwigheid. Dat is zeker waar.

Het derde artikel

VAN DE HEILIGING

Ik geloof in de Heilige Geest, een heilige, christelijke kerk, de gemeenschap der heiligen, vergeving van de zonden, opstanding van het vlees en een eeuwig leven. Amen.

Wat is dat? Antwoord:

Ik geloof, dat ik niet uit mijn eigen verstand of kracht in Jezus Christus, mijn Heer, geloven of tot Hem komen kan, maar de Heilige Geest heeft mij door het Evangelie geroepen, met zijn gaven verlicht, in het rechte geloof geheiligd en staande gehouden; gelijk Hij de gehele christenheid op aarde roept, vergadert, verlicht, heiligt en bij Jezus Christus staande houdt in het ware, enige geloof; in welke christenheid Hij mij en alle gelovigen dagelijks alle zonden rijkelijk vergeeft en op de jongste dag mij en alle doden zal opwekken en mij met alle gelovigen in Christus een eeuwig leven zal geven. Dat is zeker waar.

Hoofdstuk III. *Het Onze Vader*

Onze Vader die in de hemelen zijt.

Wat is dat? Antwoord:

God wil ons daarmee aanmoedigen om te geloven, dat Hij werkelijk onze Vader is en wij werkelijk zijn kinderen zijn, opdat wij getroost en vol vertrouwen Hem bidden, zoals liefhebbende kinderen hun vader iets vragen.

DE EERSTE BEDE

Uw naam worde geheiligd.

Wat is dat? Antwoord:

Gods naam is in zichzelf al heilig, maar wij bidden in deze bede, dat Hij ook bij ons heilig mag worden.

Hoe geschiedt dat? Antwoord:

Als het Woord Gods onvervalst en zuiver geleerd wordt en wij er ook heilig, als kinderen Gods, naar leven. Help ons daartoe, lieve Vader in de hemel! Wie echter anders leert en leeft dan het Woord Gods leert, die ontheiligt onder ons de naam van God. Bewaar ons daarvoor, hemelse Vader.

DE TWEEDE BEDE

Uw rijk kome.

Wat is dat? Antwoord:

Gods rijk komt ook wel zonder ons gebed, uit zichzelf, maar wij bidden in deze bede, dat het ook tot ons mag komen.

Hoe geschiedt dat? Antwoord:

Als de hemelse Vader ons zijn Heilige Geest geeft, zodat wij zijn heilig Woord door zijn genade geloven en godvruchtig leven, hier op aarde en later eeuwig.

DE DERDE BEDE

Uw wil geschiede, gelijk in de hemel, alzo ook op de aarde.

Wat is dat? Antwoord:

Gods goede, genadige wil geschiedt ook wel zonder ons gebed, maar wij bidden in deze bede dat hij ook bij ons mag geschieden.

Hoe geschiedt dat? Antwoord:

Als God alle snode plannen en kwaadwilligheid breekt en verijdelt – zoals de duivel, de wereld en de wil van ons vlees, die trachten te beletten, dat wij Gods naam heiligen en dat zijn rijk komt –, maar ons sterkt en bevestigt in zijn Woord en in het geloof tot aan ons einde. Dat is zijn genadige, goede wil.

DE VIERDE BEDE

Geef ons heden ons dagelijks brood.

Wat is dat? Antwoord:

God geeft het dagelijks brood ook wel zonder ons gebed, ook aan alle slechte mensen, maar wij bidden in deze bede dat Hij ons geve dit te erkennen en ons dagelijks brood met dankzegging te ontvangen.

Wat wordt met dagelijks brood bedoeld? Antwoord:

Alles wat tot voeding en onderhoud van ons leven dient, zoals eten, drinken, kleding, schoenen, huis, hof, akker, vee, geld, bezit, een goede echtgenoot, goede kinderen, een goed huishouden, goede en trouwe overheden, een goede samenleving, goed weer, vrede, gezondheid, orde en eer, goede vrienden, trouwe burens en dergelijke.

DE VIJFDE BEDE

En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren.

Wat is dat? Antwoord:

Wij bidden in deze bede, dat de Vader in de hemel onze zonde niet wil aanzien en niet vanwege onze zonden dit gebed gehoor ontzegt, want wij zijn niets van hetgeen waarom wij bidden waardig en hebben het ook niet verdiend.

Maar wij bidden dat Hij ons alles moge geven uit genade, want wij zondigen dagelijks veel en verdienen niets dan enkel straf. Daarom willen wij dan ook onzerzijds hartelijk vergeven en graag weldoen aan hen die tegen ons zondigen.

DE ZESDE BEDE

En leid ons niet in verzoeking.

Wat is dat? Antwoord:

God brengt weliswaar niemand in verzoeking, maar wij bidden in deze bede, dat God ons wil bewaren en staande houden, opdat de duivel, de wereld en ons vlees ons niet bedriegen en verleiden tot ongeloof, vertwijfeling of andere grote en zware zonden en opdat wij, als wij daardoor aangevochten worden, ten slotte toch overwinnen en de zege behouden mogen.

DE ZEVENDE BEDE

Maar verlos ons van het kwade.

Wat is dat? Antwoord:

Wij bidden in deze bede, alles samenvattend, dat de Vader in de hemel ons van allerlei kwaad aan lichaam en ziel, goed en eer verlossen moge en ten slotte, als ons laatste uur komt, ons een zalig einde schenken zal en ons in genade uit dit tranendal tot zich zal nemen in de hemel.

Want u is het rijk en de kracht en de heerlijkheid tot in eeuwigheid. Amen.

Wat is dat? Antwoord:

Dat ik er zeker van moet zijn, dat zulke gebeden de Vader in de hemel aangenam zijn en verhoord worden. Want Hij zelf heeft ons geboden zo te bidden en heeft beloofd, dat Hij ons zal verhoren. Amen wil zeggen: ja, het zal zeker zo geschieden.

Hoofdstuk IV. *Het sacrament van de heilige doop*

Ten eerste: wat is de doop? Antwoord:

De doop is niet enkel gewoon water, maar het water dat in Gods gebod begrepen en met Gods Woord verbonden is.

Welk woord Gods? Antwoord:

Het woord dat onze Heer Christus spreekt aan het slot van het evangelie van Matteüs: *Gaat heen in de gehele wereld, leert alle volken en doopt hen in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest* [28:19].

Ten tweede: wat schenkt of biedt de doop? Antwoord:

De doop werkt vergeving van zonden, verlost van de dood en de duivel en geeft de eeuwige zaligheid aan allen die geloven wat de woorden en beloften Gods zeggen.

Welke zijn die woorden en beloften Gods? Antwoord:

Die, welke onze Heer Christus spreekt aan het slot van het evangelie van Marcus: *Wie gelooft en gedoopt wordt, zal zalig worden, maar wie niet gelooft, zal veroordeeld worden [16:16].*

Ten derde: hoe kan water zulke grote dingen doen? Antwoord:

Water doet het zeker niet, maar het Woord Gods, dat met en bij het water is en het geloof, dat op het Woord Gods in het water vertrouwt, want zonder Gods Woord is het water gewoon water en geen doop, maar met het Woord Gods is het een doop, dat is een genaderijk water des levens en 'een bad van de nieuwe geboorte in de Heilige Geest', zoals Paulus zegt in het derde hoofdstuk van de brief aan Titus [5-8]: *God maakt ons zalig door het bad der wedergeboorte en der vernieuwing door de Heilige Geest, die Hij rijkelijk over ons heeft uitgestort door Jezus Christus, onze Heiland, opdat wij, gerechtvaardigd door zijn genade, erfgenamen van het eeuwige leven zouden worden, op grond van de hoop. Dat is zeker waar.*

Ten vierde: wat betekent dan dit dopen met water? Antwoord:

Het betekent, dat de oude Adam in ons door dagelijks berouw en boete verdronken moet worden en sterven met alle zonden en boze lusten en dat er daarentegen dagelijks een nieuw mens tevoorschijn moet komen en opstaan om in rechtvaardigheid en reinheid voor God eeuwig te leven.

Waar staat dat geschreven? Antwoord:

Paulus zegt in het zesde hoofdstuk van de brief aan de Romeinen [6:4]: *Wij zijn met Christus door de doop begraven in de dood, opdat, gelijk Christus van de doden opgewekt is door de heerlijkheid van de Vader, ook wij in een nieuw leven zouden wandelen.*

Hoofdstuk v. *Het sacrament van het heilig avondmaal*

Wat is het sacrament van het Heilig Avondmaal? Antwoord:

Het is het ware lichaam en bloed van onze Heer Jezus Christus onder brood en wijn ons christenen te eten en te drinken gegeven en door Christus zelf ingesteld.

Waar staat dat geschreven? Antwoord:

De heilige evangelisten Matteüs [26:26-28], Marcus [14:22-24] en Lucas [22:19-20] en ook de heilige Paulus [1 Kor. 11:23-25] schrijven het volgende: *In de nacht, toen onze Heer Jezus Christus verraden werd, nam Hij het brood, dankte, brak het en gaf het aan zijn discipelen en zei: Neemt en eet, dit is mijn lichaam, dat voor u gegeven wordt; doet dit tot mijn gedachtenis.*

Evenzo nam Hij de beker na de maaltijd, dankte, gaf hun die en zeide: Neemt en drinkt allen daaruit. Deze beker is het nieuwe testament in mijn bloed, dat voor u vergoten wordt tot vergeving van zonden; doet dit, zo dikwijls gij die drinkt, tot mijn gedachtenis.

Wat biedt ons dit eten en drinken? Antwoord:

Dat zeggen ons deze woorden: ‘Voor u gegeven’ en ‘vergoten tot vergeving van zonden’, namelijk dat ons in dit sacrament vergeving van zonden, leven en zaligheid door die woorden gegeven worden; want waar vergeving van zonden is, daar is ook leven en zaligheid.

Hoe kan lichamelijk eten en drinken zulke grote dingen doen? Antwoord:

Eten en drinken doen het ook niet, maar de woorden die er staan: ‘Voor u gegeven en vergoten tot vergeving van zonden.’ Deze woorden zijn naast het lichamelijk eten en drinken de hoofdzaak van dit sacrament. En wie deze woorden gelooft, die heeft wat zij zeggen en uitdrukken, namelijk ‘vergeving van zonden’.

Wie ontvangt dan dit sacrament op waardige wijze? Antwoord:

Vasten en zich lichamelijk voorbereiden is wel een goede vorm van zelftucht, maar eerst die mens is werkelijk waardig en goed voorbereid, die deze woorden gelooft: ‘Voor u gegeven en vergoten tot vergeving van zonden.’ Wie echter deze woorden niet gelooft, of twijfelt, die is onwaardig en onvoorbereid, want het woord ‘voor u’ vraagt louter gelovige harten.

Het ambt der sleutelen en de biecht⁸

Wat is het ambt der sleutelen? Antwoord:

Het ambt der sleutelen is de bijzondere macht, die Christus aan zijn kerk op aarde heeft gegeven, om de boetvaardigen de zonde te vergeven, doch de onboetvaardigen de zonde te behouden, zolang zij geen boete doen.

Waar staat dat geschreven? Antwoord:

In Matteüs hoofdstuk zestien [:19] zegt Christus tot Petrus:

Ik zal u de sleutels geven van het koninkrijk der hemelen, en wat u op aarde binden zult, zal gebonden zijn in de hemelen, en wat u op aarde ontbinden zult, zal ontbonden zijn in de hemelen.

En in Johannes hoofdstuk twintig [:22] spreekt Christus:

Ontvangt de Heilige Geest. Wie u hun zonden kwijtscheldt die zijn ze kwijtgescholden; wie u ze toerekent, die zijn ze toegerekend.

Wat is de biecht? Antwoord:

De biecht omvat twee dingen: ten eerste dat men de zonden belijdt, ten tweede dat men de vergeving van hem, aan wie men de zonde belijdt, ontvangt als van God zelf, en er volstrekt niet aan twijfelt, maar vast gelooft dat de zonden daardoor bij God in de hemel vergeven zijn.

Welke zonden moet men belijden? Antwoord:

Voor God moeten wij belijden dat wij schuldig zijn aan alle zonden, ook aan die, waarvan we ons niet bewust zijn, zoals wij in het Onze Vader doen; maar voor degene die onze biecht aanhoort, moeten wij alleen die zonden belijden die wij beseffen en die ons geweten kwellen.

Hoe komen wij tot de kennis daarvan? Antwoord:

Door ons leven te bezien in het licht van de Tien Geboden – al naar gelang wij vader, moeder, zoon of dochter zijn, [en] in welk beroep of dienst dan ook –, of wij daarin ongehoorzaam, ontrouw, traag, toornig, tuchteloos, afdunstig, twistziek zijn geweest, of wij iemand leed aangedaan hebben door woorden of daden, of wij iets gestolen of verwaarloosd hebben, of iemand nadeel hebben berokkend.

⁸ Terwijl in de gereformeerde traditie de biecht geheel is afgeschaft, werd deze in de lutherse traditie behouden. In het Nederlands lutheranisme is de individuele biecht en absolutie voorafgaand aan de viering van het avondmaal al spoedig vervangen door een gezamenlijke zondebelijdenis en verkondiging van vergeving aan de boetvaardigen. Thans wordt de persoonlijke biecht als pastoraal instrument ook in de protestantse kerken op nieuw in overweging genomen.

Gebeden

Ochtendzegen

's Morgens bij het opstaan zul je zeggen:

'In de naam van God, Vader, Zoon en Heilige Geest. Amen.'

Daarna zeg je geknield of staand het Geloof en het Onze Vader op. Als je wilt, kun je dit gebed erbij zeggen:

'Ik dank U, mijn hemelse Vader door Jezus Christus, uw lieve Zoon, dat u mij deze nacht voor alle schade en gevaar hebt behoed, en ik bid U, dat u mij deze dag ook wilt behoeden voor zonden en alle kwaad, opdat alles wat ik doe en heel mijn leven u behagen mag.

Want ik beveel mijzelf, mijn lichaam en mijn ziel, en alles in uw handen. Laat uw heilige engel bij mij zijn, zodat de boze vijand geen macht over mij krijgt. Amen.'

En dan vrolijk aan het werk en een lied gezongen, zoals dat van de Tien Geboden of wat verder bij je opkomt.

Avondzegen

's Avonds bij het naar bed gaan zul je zeggen:

'In de naam van God, Vader, Zoon en Heilige Geest. Amen.'

Daarna zeg je geknield of staand het Geloof en het Onze Vader op. Als je wilt kun je dit gebed erbij zeggen:

'Ik dank U, mijn hemelse Vader door Jezus Christus, uw lieve Zoon, dat u mij deze dag genadig hebt behoed, en ik bid U, wil mij al mijn zonde, alles waarin ik verkeerd gedaan heb, vergeven en mij deze nacht genadig behoeden.

Want ik beveel mijzelf, mijn lichaam en ziel, en alles in uw handen. Laat uw heilige engel bij mij zijn, zodat de boze vijand geen macht over mij krijgt. Amen.'

En dan vlug en vrolijk gaan slapen.

Tafelzegen

De kinderen en andere leden van de huishouding moeten met gevouwen handen en eerbiedig aan tafel gaan staan en zeggen:

'Alle ogen wachten op U, o Heer en Gij geeft ze hun spijs te zijner tijd. Gij doet uw hand open en verzadigt met welbehagen al wat leeft' [Naar Ps. 145:15-16].

9 De oorspronkelijke tekst zegt zowel hier als in het avondgebed een kruisteken te maken. In de Nederlandse uitgaven van de Kleine Catechismus werd deze aanwijzing al spoedig weggelaten.

Dan het Onze Vader en het volgende gebed:

‘Heer God, hemelse Vader, zegen ons en deze uwe gaven die wij uit uw milde goedheid ontvangen. Door Jezus Christus, onze Heer. Amen.’

Dankgebed

Ook na het eten moeten zij eveneens met gevouwen handen en eerbiedig zeggen: ‘Dankt de Heer, want Hij is vriendelijk en zijn goedheid is tot in eeuwigheid; die spijsze geeft aan al wat leeft, die het vee zijn voer geeft, de jonge raven als zij tot hem roepen. Hij heeft geen behagen in de kracht van het paard, geen welgevallen in de sterke benen van een man. De Heer heeft welbehagen in wie Hem vrezen en op zijn goedheid wachte’ [Naar Ps. 106:1, 136:25, 147:9-11].

Dan het Onze Vader en het volgende gebed:

‘Wij danken U, Heer onze God en Vader, door Jezus Christus onze Heer voor al uw weldaden, u die leeft en regeert in eeuwigheid. Amen.’

Huistafel¹⁰

van enkele bijbelse woorden voor allerlei heilige orden en standen, door lezing waarvan deze over hun ambt en plicht worden vermaand

Aan de bisschoppen, herders en leraars

‘Een bisschop moet onberispelijk zijn, de man van één vrouw, nuchter, deugdzzaam, matig, gastvrij, een geschikte leraar, niet drankzuchtig, niet driftig, niet uit op schandelijk gewin, maar vriendelijk, niet twistziek, niet eerzuchtig, iemand die zijn eigen huis goed bestuurt, die gehoorzame en oprechte kinderen heeft, geen nieuweeling etcetera.’ (1 Tim. 3 [:2-6])

Over de wereldlijke overheid

‘Teder moet aan de overheid onderdanig zijn, want er is geen overheid dan die door God is ingesteld. Wie zich nu verzet tegen de overheid, verzet zich tegen Gods ordening en wie zich daartegen verzet zal daarvoor veroordeeld worden. Want de overheid draagt het zwaard niet tevergeefs; ze is Gods dienares, die met straf vergeldt diegenen die kwaad doen.’ (Rom. 13 [:1-4])

¹⁰ Deze bevat morele voorschriften waarvan hier alleen die van Luthers hand zijn opgenomen.

Voor de getrouwde mannen

‘Mannen, leeft verstandig met jullie vrouwen en bewijst het vrouwelijke als brozer vaatwerk eer als mede-erfgenaar van de genade des levens.’ (1 Petr. 3 [:7]). ‘En weest niet bitter tegen hen.’ (Kol. 3 [:19])

Voor de getrouwde vrouwen

‘Laat vrouwen onderdanig zijn aan hun man als aan de Heer, zoals Sara aan Abraham gehoorzaam was en hem heer noemde. Jullie zijn haar dochters geworden als jullie goed doen en je geen schrik laat aanjagen.’ (1 Petr. 3 [:1,6])

Voor de ouders

‘Vaders, prikkelt jullie kinderen niet tot toorn, en maakt hen niet schuchter, maar voedt hen op in de tucht en vermaning van de Heer.’ (Ef. 6 [:4])

Voor de kinderen

‘Kinderen, weest gehoorzaam aan jullie ouders in de Heer. Eer vader en moeder, dat is het eerste gebod, dat een belofte heeft: opdat het je wel ga en je lang op aarde mag leven.’ (Ef. 6 [:1-3])

Voor de knechten, meiden, dagloners en arbeiders

‘Knechten, weest gehoorzaam aan jullie heren naar het vlees, met vrees en beven, eenvoudig van hart als aan Christus zelf, niet met enkel ogendienst als om mensen te behagen, maar als knecht van Christus, zodat je de wil van God van harte en bereidwillig doet. Houdt je voor dat jullie de Heer en geen mensen dienen, en weet dat ieder zal ontvangen naar wat hij aan goeds doet of hij nu knecht is of vrije.’ [Ef. 6:5-8]

Voor de heren en vrouwen des huizes

‘Heren, doet hetzelfde ook tegen hen en laat het dreigen na en weet dat ook jullie een Vader in de hemel hebben en dat bij Hem geen aanzien des persoons is.’ [Ef. 6:9]

Voor de jeugd in het algemeen

‘Jongeren, weest gehoorzaam aan de ouderen en bewijst daarin nederigheid, want God weerstaat de hoogmoedigen, maar geeft genade aan de deemoedigen. Dus verootmoedigt jullie onder de machtige hand van God, opdat Hij jullie verhoog op zijn tijd.’ (1 Petr. 5 [:5-6])

Voor de weduwen

‘De ware weduwe, hoe eenzaam ook, stelt haar hoop op God en volhardt in gebed dag en nacht. Wie echter leeft in wellust, die is levend dood.’ [1 Tim. 5:5]

Voor de gemeente

‘Heb je naaste lief als jezelf’. In dit woord zijn alle geboden vervat (Rom. 13 [:9]). ‘En bidt onophoudelijk voor alle mensen.’ (1 Tim. 2 [:1])

Als iedereen zijn les leert verstaan,
zal ook het huis het goed vergaan.¹¹

¹¹ In het Duits staat er: ‘Ein jeder lern sein Lektion, So wird es wohl im Hause stohn’.